

Fonts d'alteració dels jutges i oficials de regates a vela durant la competició

Sources of Alteration of Judges and Officials of Sailing during Competitions

JORDI RENOM PINSACH

Departament de Metodologia de les Ciències del Comportament
Facultat de Psicologia
Universitat de Barcelona (Espanya)

ANDY HALCÓN PALENCIA

Universitat de les Illes Balears (Espanya)

Autor per a la correspondència

Jordi Renom Pinsach
jrenompinsach@ub.edu

Resum

El 2007 es van estudiar per primera vegada les percepcions i creences dels jutges i oficials de regates espanyols respecte al seu rol i activitat. A partir d'aquesta informació, des de la Reial Federació Espanyola de Vela es van iniciar una sèrie d'accions formatives i estudis destinats a aprofundir en els factors que incideixen en el rendiment d'aquest col·lectiu. En aquest procés, el present treball exposa els resultats sobre el perfil emocional que experimenten durant les regates. Les dades aportades pels 190 jutges i oficials (que constituïen gairebé la població total del col·lectiu en el moment de l'estudi) han fet replantejar alguns tèmics sobre la seva feina. També han proporcionat informació per elaborar programes d'intervenció psicològica que els permetin afrontar millor les seves tasques durant la competició.

Paraules clau: arbitratge esportiu, regates a vela, habilitats psicològiques, qüestionari

Abstract

Sources of Alteration of Judges and Officials of Sailing during Competitions

In 2007 perceptions and beliefs of judges and officials of Spanish regattas regarding its role and activity were studied for the first time. From this information, the Royal Spanish Sailing Federation started a series of training activities and studies to delve into the factors affecting the performance of this group. In this study, this paper presents the results on the emotional profile during the racing experience. The data provided by the 190 judges and officials (which constituted almost the total population of the group at the time of the study) has led some of its work topics to be re-assessed. They have also provided information to develop psychological intervention programs that enable them to better cope with their tasks during the competition.

Keywords: sports arbitrage, sailing regattas, psychological skills, questionnaire

Introducció

L'estudi de les emocions associades a la pràctica esportiva és un dels principals tèmics d'investigació i intervenció en l'àmbit de la psicologia de l'esport. El seu efecte en el rendiment esportiu és evident, ja que alteren l'atenció i la concentració establint així predisposicions en la manera com els practicants afronten els seus reptes. En aquest context, la navegació a vela és una activitat complexa amb una elevada varietat d'accions, situacions i incerteses (Beggs, Derbyshire, & Whitmore, 1993; Noble & Hogbin, 2001; Twiname, 1993). Els pocs estudis sobre navegants mostren l'equilibri d'habilitats tècniques, tàctiques i psicològiques que han de mantenir durant la regata (Araujo & Serpa, 1999; Renom & Subirats, 2005; Sloan, 2004).

Una competició de vela és una carrera no lineal en un circuit variable i invisible determinat per un altre element també invisible i canviant en intensitat i direcció: el vent. Tot això comporta una elevada demanda atencional tant en el canvi del focus com en el manteniment d'aquest cap on es troba la informació útil. Si un navegant ha de gestionar molta informació (Pociello, 1981), encara n'ha de gestionar més un regatista que ha d'assumir un reglament complicat basat tant en aspectes esportius com de seguretat, abordatges, etc. (ISAF, 2009; Renom & Violan, 2002; RFEV, 2009).

Com a gestors d'aquest reglament, els oficials, jutges i mesuradors (en endavant jutges) es veuen involucrats en aquesta complexitat rebent no obstant això molta menys atenció que els regatistes. Aquest va ser

el punt de partida que el 2005 va portar la Reial Federació Espanyola de Vela (RFEV) a iniciar un pla pilot per a aquest col·lectiu (Renom, 2005; Renom & Halcón, 2007) d'acord amb determinades propostes ja existents destinades a conèixer millor i potenciar les qualitats dels àrbitres esportius (Cruz, 1997; Garcés & Vives, 2003; Guillén & Jiménez, 2001; Riera, 1985).

Dins aquesta línia, el present treball constitueix una segona fase l'objectiu de la qual va ser conèixer les fonts d'alteració emocional dels jutges al llarg d'una competició tipus; en concret, el seu grau de preocupació i alteració en les diverses etapes d'una regata. L'organització d'una regata requereix diversos agents o rols que actuen coordinadament en diferents moments i localitzacions. Les tasques van des de les administratives fins a la preparació del recorregut, les sortides i arribades, l'arbitratge directe al mar o la resolució de protestes en terra. La quantitat d'implicats varia en funció de la categoria de l'esdeveniment; a vegades es produeixen duplicitats de rol i habitualment és una activitat que es prolonga durant hores o la jornada completa. L'organització d'una regata també depèn de la meteorologia, i això exigeix decisions ràpides, flexibilitat de planificació i capacitat logística.

Mètode

Participants i procediment

Aquest treball recull els principals resultats del qüestionari Juryquest 2, creat per a la població de jutges amb habilitació nacional. A partir dels resultats de Juryquest 1 (Renom & Halcón, 2007), aquest nou instrument pretenia identificar la càrrega emocional associada a cada moment de la regata. Atès el caràcter exploratori, es va mantenir una doble metodologia qualitativa (Culver, Gilbert, & Trudel, 2003) combinada amb quantitativa, i això va permetre desenvolupar el qüestionari de manera que facilités tant la respostes numèriques com els comentaris personals dels jutges.

Juryquest 2 va ser administrat presencialment i anònimament a 190 oficials, jutges i mesuradors nacionals en actiu que van assistir als dos seminaris d'habilitació organitzats per la RFEV a la fi de 2007 i començament de 2008. Aquesta dada constitueix un element clau de l'estudi, ja que estadísticament gairebé constitueixen la població acreditada de personal en actiu habilitat per la RFEV (2009). Quant al perfil, es va mantenir en l'habitual, majoritàriament masculí (80 %) i amb un ampli repertori d'edat d'entre 20 i 70 anys.

Com en altres trobades federatives, després d'una breu presentació a l'inici dels seminaris d'habilitació, es va administrar el qüestionari col·lectivament de manera anònima durant 20 minuts.

Instruments i mesures

Juryquest 2 constava de sis blocs d'indicadors o preguntes, quatre pròpiament sobre causes de preocupació i dos de complement. Els quatre primers es van desenvolupar a partir dels resultats obtinguts en les preguntes 3, 4, 8 i 6 de Juryquest 1. (Actualment, quins són els "punts febles" del col·lectiu de jutges? Com a jutge, què és el millor i el pitjor d'una regata? Quins canvis efectuaries en la formació dels jutges? Quina imatge creus que tenen els regatistes i entrenadores del col·lectiu de jutges?)

Aquesta primera informació va aportar, en el seu moment, elements que van posar fi a una sèrie de tòpics negatius sobre els jutges i la seva imatge de distanciament respecte als regatistes, la seva incompetència i suposada prepotència. Atès l'interès suscitat pels resultats, la RFEV va decidir aprofundir en aquesta línia i desenvolupar una nova eina exploratòria en forma de llistat de causes de preocupació/alteració. Per a això van ser seleccionades les respostes amb major freqüència d'aparició en les anteriors quatre preguntes. Els 54 elements definitius es van distribuir en els 4 blocs de Juryquest (A, B, C i D) corresponents a períodes cronològics clau d'una regata: causes d'alteració en terra, en mar, a les sortides i en les protestes. Cada causa havia de ser valorada en una escala de 0 a 9.

El bloc A incloïa 16 causes d'alteració en la fase de terra relatives a expectatives i autoimatge negatives. Eren pensaments redundants en els problemes i la falta de control de la situació. El bloc B afectava 16 fonts d'alteració durant l'activitat en mar i tornava a incidir en expectatives negatives sobre la pròpia actuació. Des del moment de l'embarcament fins al de tornada a terra, l'activitat dels oficials als vaixells del comitè de regates, abalisament i control sol prolongar-se hores de manera que requereix un esforç continuat tan físic com psicològic. El bloc C estava format per 11 causes pròpies del protocol de sortida de la regata. Aquesta és una fase delicada de la competició exposada a molts possibles contratemps. El bloc D eren 11 elements que afectaven les protestes. Malgrat que en vela també hi ha l'arbitratge directe (en mar), la manera tradicional per resoldre infraccions comeses a la regata consisteix en una vista

de protestes (denúncies) entre participants (en terra) on un comitè valora els arguments de les parts enfrontades abans d'emetre un veredict. La resolució de les protestes sol prolongar la tasca dels jutges, generant impaciència en els competidors.

El bloc E complementari incloïa quatre preguntes sobre el perfil personal esportiu en vela del jutge. El primer estudi de 2007 va mostrar un col·lectiu de jutges molt diferent de la imatge estesa entre els regatistes, entrenadores, pares, etc. Habitualment aquests els

atribueixen i critiquen una suposada falta d'experiència esportiva que els deslegitima per a l'arbitratge (FCV, 1999). Aquesta constatació va portar a incorporar preguntes sobre l'historial esportiu dels jutges, ja que la RFEV no disposava de dades sistematitzades respecte d'això. Les preguntes eren: "Quants anys has regatat regularment? En quantes classes? Continues regatant? Vas ser regatista infantil?". El bloc F va estar format per set preguntes en què es valorava de 0 a 100 l'actuació de diferents col·lectius que participen en les regates: mesuradors, oficials, jutges, entrenadors, regatistes, pares-mares i directius. Diversos resultats anteriors apuntaven a problemes d'interrelació i autoimatge que podien incidir en les causes de preocupació (FCV, 1999).

Les instruccions per als blocs A, B, C i D van ser: "Intenta valorar el teu nivell de preocupació-alteració associat als enunciats següents. Marca un sol número de l'escala: 0 (gens) indica total absència de preocupació i 9 (màxim) indica que t'altera i preocupa en gran manera. En el bloc F les instruccions van ser: "Intenta valorar l'actuació d'aquests col·lectius a les regates. Marca un sol número de l'escala: 0 (gens) indica una actuació totalment deficient i 100 indica una actuació totalment satisfactòria." El rang d'aquesta escala era diferent pel fet que els ítems formaven part d'un estudi complementari que afectava també entrenadors i regatistes en altres trobades.

Ítem	M	DT
Bloc A. Causes d'alteració en terra		
• El que pensaran-diran de mi els pares de regatistes	2,29	2,35
• Haver de saludar i tractar amb la gent	2,48	2,60
• Que hi hagi un ajornament	2,79	2,57
• El que pensaran/diran de mi els entrenadors	3,01	2,59
• Estar de mal humor	3,02	2,83
• El que pensaran/diran de mi els regatistes	3,23	2,70
• El que pensaran/diran els meus companys	3,44	2,74
• Trobar-me malament	3,63	2,75
• El moment d'arribar al club	3,68	3,09
• Meteorologia desfavorable	5,28	2,80
• Una regata conflictiva	5,50	2,80
• Problemes de coordinació amb els companys	6,09	2,48
• Preparar-ho tot	6,15	2,76
• No estar a l'aguait del que succeeix	6,18	2,56
• Cometre errors	6,33	2,47
• Problemes de material	6,90	2,04
Valors globals del bloc A	4,37	2,63
Bloc B. Causes d'alteració en mar		
• Marejar-me	2,09	2,58
• Cansar-me	2,51	2,50
• Tenir mala sort	2,52	2,50
• La tornada a terra	2,54	2,69
• Els ajornaments	2,65	2,38
• Anul·lar	2,74	2,48
• Els canvis de recorregut	2,97	2,56
• Lesionar-me o ferir-me	3,35	2,87
• Enutjar-me, perdre els estreps	3,56	2,97
• Que hi hagi poc vent o sigui inestable	4,05	2,93
• No ser capaç de concentrar-me	4,19	2,87
• No rendir al màxim	5,11	3,01
• Oblidar-me de coses	5,29	2,56
• Que hi hagi accidents (per bolcada, abordatges...)	5,96	2,77
• Que falli quelcom	6,03	2,29
• Que hi hagi joc brut, falta d'esportivitat	6,30	2,58
Valors globals del bloc B	3,86	2,85
M: mitjana; DT: desviació típica.		

Taula 1
Estadístics descriptius dels ítems dels blocs A i B del Juryquest 2

Anàlisi de dades

Les respostes als sis blocs d'indicadors van ser analitzades per separat. Les respostes van ser processades calculant els seus estadístics descriptius i interrelacions. Atès que l'objectiu de l'estudi era bàsicament aplicat, interessava conèixer especialment la jerarquia de fonts d'alteració i comprovar si existien relacions amb altres variables de l'historial esportiu. De manera complementària, també es van fer anàlisis exploratòries sobre l'estructura de cada bloc de causes d'alteració considerant-los com si fossin escales o qüestionaris convencionals.

Resultats

En les causes d'alteració en terra, els valors mitjans van mostrar una jerarquia d'alteracions amb una variabilitat semblant (taula 1). "Cometre errors" i "tenir problemes amb el material i els imprevistos" van ser els elements més preocupants. En efectuar les 120 (n) comparacions de mitjanes per parelles (n^2-n)/2 per verificar la consistència de la jerarquia, es van detectar diferències

no significatives (prova *t*) entre cada causa i la seva anterior i posterior però sí, en la majoria de casos, amb les següents en ambdós sentits. La separació entre les causes 9 i 10 va mostrar la diferència més significativa amb menor valor *p* entre elements consecutius.

Respecte al bloc B, el rang de resultats de la seqüència va ser lleugerament inferior a l'anterior (*taula 1*). En les comparacions de valors mitjans no es va trobar cap separació entre causes consecutives significativament major que les restants. La situació era diferent en el bloc C (*taula 2*), ja que les causes d'alteració a la sortida van aportar els majors valors mitjans d'alteració, i va ser l'interval entre les causes 2 i 3 el que va mostrar un major salt (valor *p* menor). Quant al bloc D sobre "protestes", es va mantenir un patró d'escalabilitat de resultats similar al dels anteriors (*taula 2*). La diferència més significativa es va trobar entre les causes 10 i 11. En la comparació global de les dades per blocs es va trobar una jerarquia de menor a major preocupació que anava de l'activitat en mar, a la de terra, les protestes i a l'últim les sortides, la més preocupant.

En el bloc E el col·lectiu de jutges va mostrar una experiència mitjana notable com a regatistes (*taula 3*). Prop del 50 % va manifestar haver navegat en vela infantil (classe Optimist) i un 56 % seguia com a regatista en actiu després d'haver passat per prop de 4 classes diferents de models d'embarcacions. Aquest resultat posa fi a la majoria de tòpics sobre els jutges i la seva suposada falta d'experiència com a regatistes. Quant al bloc F, la *taula 3* mostra la jerarquia de les valoracions mitjanes dels diferents col·lectius que participen en les regates. El conjunt semblava dividir-se en tres nivells, ja que si bé la majoria de comparacions de mitjanes va mostrar diferències significatives ($p < 0,05$) no va ser així en la de jutges respecte a mesuradors, la de regatistes respecte a entrenadores, i la de pares respecte a directius. En general els oficials tenien el rol millor valorat, seguits pel parell jutges-mesuradors, el parell entrenadors-regatistes i en últim lloc el parell pares-directius.

Amb les dades disponibles es va efectuar també una anàlisi de l'estructura dels blocs de preocupació. Les causes de cada bloc van ser tractades com a elements d'un qüestionari a fi de conèixer la seva fiabilitat de consistència interna i identificar possibles indicadors poc discriminants. Paral·lelament, també es va procedir a una anàlisi de components principals per a cadascun. L'objectiu d'aquesta anàlisi era establir una futura base per reconvertir els indicadors en un instrument d'avaluació.

Ítem	M	DT
Bloc C. Causes d'alteració a la sortida		
• Haver de repetir la sortida	2,95	2,72
• Que hi hagi vaixells fora de línia (crides)	3,30	2,64
• Que el vent faci remolins, caigui o pugui molt	4,94	2,74
• Distreure'm	5,16	2,86
• Que falli quelcom imprevist	5,34	2,53
• Que algú de l'equip s'equivoqui	5,59	2,37
• Fallar en quelcom	5,82	2,73
• Que hi hagi accidents (per bolcada, abordatges...)	6,13	2,71
• L'abalisament correcte	7,09	2,07
• Que la línia estigui mal posada	7,12	2,10
• Tenir-ho tot preparat a bord del vaixell del Comitè	7,26	2,15
Valors globals del bloc C	5,51	2,50
Bloc D. Causes d'alteració en les protestes		
• Haver de decidir	3,03	2,67
• Haver de desqualificar algú	3,13	2,94
• Que n'hi hagi moltes	3,62	2,95
• Enutjar-me, perdre el control	3,97	3,26
• Els enutjos d'altres	4,22	2,72
• Ingerències d'entrenadors, pares...	4,46	3,24
• Que tardin a resoldre's	4,78	2,91
• La incomprensió dels regatistes	5,10	2,65
• Que intentin enganyar-me	5,23	2,88
• Ser capaç de resoldre-la correctament	5,99	2,88
• Que algú surti injustament perjudicat	7,26	2,18
Valors globals del bloc D	4,61	2,80

M: mitjana; DT: desviació típica.

Taula 2

Estadístics descriptius dels ítems dels blocs C i D del Juryquest 2

Ítem	M	DT
Bloc E. Historial esportiu dels jutges		
• Quants anys has regatat regularment?	16,54	11,96
• En quantes classes?	3,72	3,85
• Continues regatant?	0,56	0,49
• Vas ser regatista infantil?	0,48	0,50
Bloc F. Valoració dels diversos col·lectius		
• Pares i mares	43,52	24,58
• Directius	46,41	24,26
• Entrenadors	59,52	24,67
• Regatistes	63,50	24,20
• Mesuradors	67,13	20,54
• Jutges	70,74	18,75
• Oficials	75,00	18,12

M: mitjana; DT: desviació típica.

Tabla 3

Estadísticos descriptivos de los ítems de los bloques E y F del Juryquest 2

Variable	Alpha	Discr. M.	Var. F1	Var. F2
Bloc A "Terra"	0,88	0,54	40%	12%
Bloc B "Mar"	0,89	0,61	40%	14%
Bloc C "Sortides"	0,83	0,46	37%	17%
Bloc D "Protestes"	0,82	0,41	39%	12%

Taula 4

Resultats principals de l'estructura dels blocs

La *taula 4* mostra els principals resultats globals. En els quatre blocs semblava existir una certa homogeneïtat interna. Els coeficients Alpha de Cronbach van superar el valor 0,80 i en tots es va manifestar un factor principal, que explicava prop del 40 % de la variància de les dades, seguit d'una segona estructura molt inferior a la que seguien altres factors irrellevants. Considerant les causes com a hipotètics ítems d'una escala, majoritàriament, les discriminacions mitjanes (corregint l'efecte espuri de l'ítem) dels blocs van ser elevades, oscil·lant entre 0,35 i 0,65.

Les causes de preocupació amb menor discriminació intrabloc es van concentrar en el bloc A, on les cinc relatives al que poguessin pensar o dir altres persones eren també les que més carregaven en el segon factor del bloc. Aquests indicadors van ser els únics que semblaven formar una estructura pròpia en el conjunt del bloc, si bé van obtenir puntuació baixa. D'altra banda, aquest resultat concorda amb l'elevada valoració que fan de si mateixos els oficials i jutges (*taula 3*).

En els blocs C i D només dues causes semblaven provocar respostes discordants respecte a la resta dels seus respectius blocs: una es referia a la meteorologia ("que el vent faci remolins, caigui o pugui molt") i una altra als errors d'actuació ("que algú surti injustament perjudicat"). Ambdós indicadors funcionaven de manera independent a la resta del bloc.

En l'apartat de comparacions es va procedir a identificar relacions significatives entre les variables. Així, la quantitat de classes en què els jutges havien regatat es correlacionava negativament amb tres causes del bloc de les sortides: "tenir-ho tot preparat", "trobar-me malament" i "problemes de material". Els jutges que havien regatejat més anys i havien estat també regatistes infantils van ser els menys preocupats per "que hi hagi poc vent o sigui inestable", "haver d'anul·lar" i "les ingerències d'entrenadors, pares...". La causa més preocupant del bloc de protestes "que algú surti injustament perjudicat" es correlacionava amb altres sis causes de

preocupació del bloc C: "abaliment correcte", "distreure'm", "fallar en alguna cosa", "que algú de l'equip s'equivocui", "que el vent faci remolins" i "canvi de recorregut". També es va correlacionar amb "enutjar-me i perdre el control" del bloc D.

Amb les respostes lliures dels jutges es va efectuar una anàlisi qualitativa de contingut similar al de Juryquest 1. Els missatges escrits es van agrupar en tres categories amb aspectes característics i redundants. La primera categoria es resumia a rebre pressions amb missatges com "pressió de la directiva del club", "pressions de l'organització", "ingerències del comitè organitzador", etc. La segona categoria tractava de la falta de mitjans i inseguretat amb respostes del tipus "mesures de seguretat cobertes", "condicions de treball inadequades", etc. L'última categoria se centrava en els problemes de relació i coordinació: "falta de col·laboració del club", "club conflictiu", "mala camaraderia", "insults i mala educació entre companys", "falta de motivació de l'equip organitzador", etc.

Discussió

Els resultats obtinguts van aportar per primera vegada informació sistemàtica i útil sobre les causes d'alteració del col·lectiu de jutges de regata durant la seva activitat esportiva. Anteriorment, les dades de Juryquest 1 ja van mostrar la presència d'algunes fonts d'alteració, i amb Juryquest 2 el repertori s'ha detallat i perfilat facilitant la detecció dels moments més crítics de la regata per a aquest col·lectiu. En aquest punt, i a diferència d'altres esports, és important considerar l'absència de referents, marcs teòrics o treballs similars que permetin una comparativa dels resultats amb altres treballs centrats en vela.

D'entrada, els resultats mostren la presència d'un comú denominador caracteritzat pel temor a la falta de control en la preparació de la regata. Organitzar una competició de vela exigeix un repertori material i una logística importants. A això s'afegeix que l'activitat dels oficials és condicionada per un factor de distància i incertesa meteorològica, ja que actuen a bord d'embarcacions allunyades de la costa i on qualsevol oblit o error en els preparatius (material, organitzatiu...) és molt més difícil de resoldre que en una competició a terra.

En la fase de mar novament semblaven preocupar més els problemes relacionats amb l'atenció (oblits) i

la pèrdua de control (fallada, seguretat...), si bé la presència de joc brut va destacar per sobre de la resta. La falta d'esportivitat en vela és complicada de gestionar i sol provocar canvis en els protocols de la regata i protestes que compliquen l'actuació dels jutges (ingerència de tercers...). Curiosament les causes lligades al físic (cansament...) van romandre en la banda de menor preocupació. En aquesta fase també van destacar les preocupacions amb major o menor atribució causal interna. Els jutges no poden controlar la direcció i intensitat del vent o una sortida conflictiva però sí la col·locació de les balises o de la línia de sortida (línia imaginària entre boies). De fet, tot això s'engloba en la causa més intensa: "tenir-ho tot llest". Quant a les protestes, les preocupacions ja no van tractar tant d'errors de preparació i oblots. Aquí el rol dels jutges s'aproxima al de molts altres esports on els errors de judici i les seves conseqüències són un motiu greu de preocupació. No obstant això, el format de judici o vista oral amb arguments per a la defensa i acusació entre els regatistes afectats confereix a la resolució de protestes un escenari tens i complex llunyà del desitjable en l'àmbit esportiu. Una altra constatació va ser la importància de l'experiència esportiva a l'hora de valorar les preocupacions. Tots aquests resultats van reforçar la necessitat d'un pla d'intervenció tant en l'àmbit formatiu com de preparació en habilitats psicològiques dels jutges amb vista a afrontar millor les regates, especialment quant a les sortides, la resolució de protestes i en general les percepcions respecte a la seva activitat. Els jutges van mostrar un elevat autoconcepte, que contrasta amb l'adjudicat als directius i pares-mares, respecte als quals manifesten una elevada sensibilitat a les seves crítiques.

Com a conclusió general, i atès que es tracta d'un estudi aplicat, es va plantejar el disseny d'un programa de preparació en habilitats psicològiques compatible amb els plans de formació federatius per a jutges. En vela, aquests programes ja funcionen amb regatistes i entrenadors però no per al col·lectiu de jutges. El repertori de temes per incloure se centra en les tècniques d'autocontrol emocional, especialment com gestionar les percepcions i expectatives enfront de la regata. Aquesta regulació afecta el nivell d'ansietat i el maneig del focus atencional en cada fase de la competició.

Quant a vies de continuïtat i limitacions del treball, al costat del pla de formació es plantegen nous objectius, com són (1) la possibilitat de convertir el llistat d'indi-

cadors en un futur instrument d'avaluació que verifiqui l'efecte dels plans d'intervenció, i (2) aprofundir en una anàlisi per especialitats que perfilin amb més detall les causes d'alteració per als diferents rols d'oficials i jutges. Si bé en l'estudi actual s'ha treballat amb la mostra gairebé al complet, també seria convenient matisar els resultats per a cada tipus de tasca, ja que els jutges assumeixen diferents papers i càrregues de treball. En aquest punt també seria interessant disposar d'informació personal complementària recollida el mateix dia de la competició, així com dades procedents d'instruments psicòmètrics que perfilin cada individu en trets relacionats amb les fonts d'alteració.

Referències

- Araujo, D., & Serpa, S. (1999). Toma de decisión dinámica en diferentes niveles de "expertise" en el deporte de la vela. *Revista de Psicología del Deporte*, 8(1), 103-116.
- Beggs, A., Derbyshire, J., & Whitmore, J. (1993). *Fitness for sailing*. Brighton: Fernhurst.
- Cruz, J. (1997). Asesoramiento psicológico en el arbitraje y juicio deportivos. A J. Cruz (Ed.). *Psicología del Deporte* (pàg. 245-269). Madrid: Síntesis.
- Culver, M., Gilbert, W., & Trudel, P. (2003). A decade of qualitative research in Sport Psychology Journals: 1990-2000. *The Sport Psychologist*, 17(1), 1-15.
- Federació Catalana de Vela (1999). *Apuntes para una vela Infantil de futuro*. Barcelona: Ed. Fira de Barcelona.
- Garcés, E., & Vives, L. (2003). Formación en árbitros y jueces deportivos: mejora de las competencias y habilidades psicológicas del árbitro. A F. Guillén (Dir.), *Psicología del arbitraje y el juicio deportivo* (pàg. 161-186). Barcelona: INDE.
- Guillén, F., & Jiménez, H. (2001). Características deseables del arbitraje y el juicio deportivo. *Revista de Psicología del Deporte*, 10(1), 23-34.
- ISAF (2009). *The Racing Rules of Sailing*. London: International Sailing Associations Federation.
- Noble, P., & Hogbin, R. (2001). *The mind of sailor*. London: Adlard Coles Nautical.
- Pociello, C. (1981). *Sports et Société*. Paris: Vigot.
- Renom, J. (2005). *Psicología deportiva: jueces y jurados*. Seminario Jueces de Regata. Sanxenxo: RFEV.
- Renom, J., & Halcón, A. (2007). Jueces y oficiales de regatas a vela: motivaciones, percepciones y formación. *Revista de Psicología del Deporte*, 16(1), 55-66.
- Renom, J., & Subirats, J. (2005). Factores psicológicos implicados en el paso del Optimist a las clases juveniles. *Apuntes: Medicina de l'Esport*, 39(145), 23-34.
- Renom, J., & Violan, J. A. (2002). *Entrenamiento psicológico en vela*. Barcelona: Paidotribo.
- RFEV (Real Federació Espanyola de Vela). (2009). *Guía 2010*. Madrid: Real Federación Española de Vela.
- Riera, J. (1985). *Introducción a la psicología del deporte*. Barcelona: Martínez Roca.
- Sloan, A. (2004). Sailing experience and sex as correlates of spatial ability. *Perceptual and Motor Skills*, 98(3c), 1409-1421. doi:10.2466/pms.98.3c.1409-1421
- Twiname, E. (1993). *How to develop a winning attitude*. London: Adlard Coles Nautical.